

UDK 811.163.6'373.611

Matej Šekli

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

matej.sekli@guest.arnes.si

IZVOR PRIDEVNIKOV TIPOV *BUKOV* IN *LIPOV/ČEŠNJEV* V SLOVENŠČINI

V članku je obravnavan izvor pridevnikov na *-ov/-ev* iz samostalnikov ženskega spola v slovenščini. Prikazani so nastanek in prvotni besedotvorni pomen praslovanske izsamostalniške pridevniške pripone **-ov-ъ/*-ev-ъ* ter vrste pomenov pridevnikov na *-ov/-ev* v slovenščini, in sicer glede na slovarski pomen samostalnikov v jedru zložene samostalniške besedne zveze, ki jih ti pridevniki pomensko določajo.

Ključne besede: besedotvorje, pomenoslovje, pridevniki tipov *bukov* in *lipov/češnjev*, praslovanščina, slovenščina

The article discusses the origin of the adjectives with the suffix *-ov/-ev* such as *bukov* 'of/relating to beech', *lipov* 'of/relating to linden', and *češnjev* 'of/relating to (a) cherry (tree)' derived from feminine nouns and traces their development in Slovenian. The genesis and the original word-formational function of the Proto-Slavic adjectival suffix **-ov-ъ/*-ev-ъ* are presented and appended with a semantic classification of such adjectives in Slovenian, based on the lexical meaning of the head in the respective nominal phrases.

Keywords: word formation, semantics, adjectives of the types *bukov* and *lipov/češnjev*, Proto-Slavic, Slovenian

1 Pridevniki tipov *bukov* in *lipov/češnjev* v slovenščini

V sodobni slovenščini se pojavlja okrog 70 pridevnikov na *-ov/-ev* k samostalnikom ženskega spola s pomenom neživo (*inanimatum*) in nepojmovno (*concretum*), ki jih je možno razdeliti v dve skupini. Pridevniki tipa *búk-ov* 'tak, ki je v zvezi z bukvijo' k *búk-ev* [búk-əv] so tvorjeni k samostalnikom ženskega spola z morfemom *-ev* [əv] (samostalniki nekdanje *ǫ*-jevske sklanjatve ženskega spola) brez slednjega in so zelo maloštevilni (*búkev* → *búkov*, *bréskev* → *bréskov*, *smôkva* → *smôkov* (Plet.), mlajše *smôkvov* (SSKJ, SSKJ²)). Prevladujejo pridevniki tipa *líp-ov* 'tak, ki je v zvezi z lipo' k *líp-a* oz. *čéšnj-ev* 'tak, ki je v zvezi s češnjo' k *čéšnj-a*, ki so tvorjeni k samostalnikom ženskega spola, predvsem na *-a* (samostalniki nekdanje *ǫ*-jevske sklanjatve ženskega spola).¹

V nadaljevanju je najprej prikazan izvor, tj. prvotna morfemska zgradba in prvotni besedotvorni slovnični pomen iz praslovanščine v slovenščino podedovanih pridevnikov na **-ov-ъ/*-ev-ъ*, nato pa je prikazano širjenje pripone **-ov-ъ/*-ev-ъ* od

¹ Pridevniki tipov *bukov* in *lipov/češnjev* niso značilni samo za slovenščino, temveč tudi za druge slovanske jezike. V pričujočem prispevku je problematika obravnavana samo znotraj slovenščine. Kjer to ni posebej navedeno, je gradivo iz SSKJ². Za konstruktivne pripombe pri pisanju članka se zahvaljujem anonimnim recenzentoma ter Metki Furlan in Luki Repanšku.

prvotnih samostalnikov na *-ev* k samostalnikom na *-a*; predstavljeni so slovarski pomeni teh pridevnikov in slovarski pomeni osnovnih samostalnikov, iz katerih so izpeljani.

2 Izvor praslovanskih pridevnikov na **-ov-o/*-ev-o*

Gledano besedotvorno imajo praslovanski pridevniki na **-ov-o/*-ev-o* pripono **-o* (ki je odraz indoevropske pripone **-o-*)² ter so prvotno izpeljani iz osnov na **-ov-/*-ev-* samostalnikov indoevropske *u*-jevske sklanjatve moškega spola (tip **medov-* 'med' → **medov-o* 'tak, ki je v zvezi z medom') in samostalnikov indoevropske *ū*-jevske sklanjatve ženskega spola (tip **bukov-* 'bukev' → **bukov-o* 'tak, ki je v zvezi z bukvi'). Njihov prvotni besedotvorni pomen je možno zelo abstraktno pomensko opisati kot **'tak, ki je v zvezi z x'*, pri čemer je *x* podstavni samostalniček.³

2.1 Praslovanski pridevniki na **-o* iz samostalnikov *u*-jevske sklanjatve

V praindoevropsčini je bil iz samostalnika z osnovo na **-u-/*-eu-*, in sicer iz ničte ali redkeje polne prevojne stopnje pripone na **-u-/*-eu-* (pri čemer je prevojna stopnja korena vrđdhirana oz. nevrđdhirana),⁴ tvorjen pridevnik s pripomo **-o-* s prvotnim pomenom **'tak, ki je v zvezi z x'*:⁵ z vrđdhiem: pie. **mān-u-s*, rod. ed. **mān-eu-s* 'mož' (> stind. *mānuš*, rod. ed. *mānoš* 'človek, moški') → pie. **mān-eu-o-s* 'tak, ki je v zvezi z možem; moški' (> stind. *mānavās* 'človeški'); brez vrđdhija: pie. **māg^h-u-s*, rod. ed. **māg^h-eu-s* 'deček' → pie. **mag^h-eu-o-s* 'tak, ki je v zvezi z dečkom; deški' (> av. *mayauua-* 'neporočen'). Praindoevropski besedotvorni vzorec (navadno s polno prevojno stopnjo pripone **-eu-* in nevrđdhirano prevojno stopnjo korena) je bil poddedovan v praslovansčino, kjer se je ob praslovanskem samostalniku moškega spola

² Praslovanski pridevniki s pripomo **-o* so pogosti med svojstvenimi (posesivnimi) zloženkami (bahuvrīhi) (Miklosich 1875: 49–51, 394–401; Bajec 1952: 109–115), ki izkazujejo metatonijo tipa praslovanski stari cirkumfleks → praslovanski stari akut (psl. **bēl^h* (b) 'bel' + **golva*, tož. ed. **golv^o* (c) 'glava' → **bēl-o-golv-o* (a) 'tak, ki ima belo glavo' > sln. *beloglāv*) (Furlan 2013: 248), redkeje pa se pojavljajo med izpeljankami (Miklosich 1872: 90–91, 1875: 49–51), ki pa metatonije ne izkazujejo (psl. **gōlob^o* (c) 'golob' → **gōlob-o* (c) 'tak, ki je v zvezi z golobom' > rus. *золото* 'moder') (Furlan 2013: 249–251). Predpostavlja se, da je v slovensčini slednji tip pridevnikov ohranjen v nekaterih zemljepisnih imenih (o tem Torkar 2007), npr. psl. **jgo* 'igo, jarem' → **jg^o* 'tak, ki je v zvezi z izesom, jarmom' v krajevnom imenu *Ig*; psl. **log^o* 'log' → **log^o* 'tak, ki je v zvezi z logom' v krajevnom imenu *Loga vas* (Snoj 2009: 167–168).

³ Besedotvorni pomen 'biti v zvezi z x' se pojavlja tako pri izsamostalniških samostalnikih kot pri izsamostalniških pridevnikih. Pri tem se za samostalniške tvorjenke navadno definira pomen opravkar/opravljalnik (*nomen relationis*), in sicer opravkar za samostalnike, ki pomenijo živo (*genus animatum*), oz. opravljalnik za samostalnike, ki pomenijo neživo (*genus inanimatum*), pri pridevniških tvorjenkah pa mu je najbližji besedotvorni pomen povezanost (Toporišič 2000: 176–177, 179, 198). V slovnicih delih se za samostalnike ta besedotvorni pomen pomensko opisuje kot 'človek ali žival, ki ima s čim opraviti' oz. 'predmet, ki ima s čim opraviti' (Toporišič 2000: 176, 179), za samostalnike in pridevnike kot 'tisti/tak, ki je v zvezi s/z', npr. *pečar* 'tisti, ki je v zvezi s pečjo', *učiteljski* 'tak, ki je v zvezi z učitelji' (Vidovič Muha 2012: 32), v slovskih delih pa za pridevnik kot 'nanašajoč se na', npr. *bukov* 'nanašajoč se na bukev' (SSKJ, SSKJ²).

⁴ Prevojna stopnja korena je navadno vrđdhirana pri pripadnostnih pridevnikih (pie. **diēu-/diu-* 'nebo' → **deiu-o-s* 'tak, ki pripada nebu; nebeški' (> posamostaljeno stind. *devās* 'bog') in nevrđdhirana pri svojilnih pridevnikih (pie. **uet-os* 'leto' → pie. **uet-s-o-s* 'tak, ki ima eno leto; enoleten' (> posamostaljeno stind. *vatsās* 'tele').

⁵ Brugmann 1906: 199–200; Darms 1978: 81; Meier-Brügger 2010: 420; NIL: passim.

na *-b, rod. ed. *-u, s stranskosklonsko osnovo *-ov- pojavljal pridevnik na *-ov-b: pie. *med^hu-/*med^heu- 'med' > lit. medūs, rod. ed. medaūs 'med', psl. *medb, rod. ed. *medu, stranskosklonska osnova *medov- 'med' (> stcsl. medb, rod. ed. medu/meda, medov- 'med') → *med^heu-o-s 'tak, ki je v zvezi z medom' > psl. *medov-b 'tak, ki je v zvezi z medom' (> csl. medovb 'meden'); pie. *suh₂-nu-/*suh₂-neu- 'sin' > lit. sūnūs, rod. ed. sūnaūs 'sin', psl. *synb, rod. ed. *synu, stranskosklonska osnova *synov- 'sin' (> stcsl. synb, rod. ed. synu, synov- 'sin') → *suh₂-neu-o-s 'tak, ki je v zvezi s sinom' > psl. *synov-b 'tak, ki je v zvezi s sinom'.⁶

Praslovanski pridevniki na *-ov-b/*-ev-b, izpeljani iz samostalnikov indoevropske u-jevske sklanjatve moškega spola, so npr. (nekateri v najstarejšem obdobju niso izpričani, rekonstruiramo pa jih lahko posredno iz njihovih izpeljank): *medov-b 'tak, ki je v zvezi z medom', *synov-b 'tak, ki je v zvezi s sinom' (sln. sinóv-ec, sinóv-en, sinóv-ski (Plet.); sínov je glede na cirkumfleksni tonem najverjetneje mlajša ponovna tvorba), *trgov-b 'tak, ki je v zvezi s trgov' (sln. trgov-ína, trgóv-ec, trgóv-ski, trgov-á-ti (Plet.)), *vrbxov-b 'tak, ki je v zvezi z vrhom' (sln. vrhóv-en (Plet.)), *volov-b 'tak, ki je v zvezi z volom' (> csl. volovb 'volovski'), *jilov-b 'tak, ki je v zvezi z ilovico, glino' (> csl. ilov-b 'ilovnat, glinen', sln. ilov (Plet.) star.), *redov-b 'tak, ki je v zvezi z redom, vrsto' (> csl. redovb 'urejen'), *sadv-b 'tak, ki je v zvezi s sadom, sadežem' (> csl. sadovb 'vrten'), *mirov-b 'tak, ki je v zvezi z mirom, svetom' (sln. miróv-en, mirov-á-ti), *džžev-b 'tak, ki je v zvezi z dežjem' (> stcsl. džždevb 'deževen'), *domov-b 'tak, ki je v zvezi z domom' (> posamostaljeno rus. домовоу 'hišni škrat'; sln. domov-ína, domóv-en, domov-á-ti), *polov-b 'tak, ki je v zvezi s polovico' (> rus. половиу 'spolen'; sln. polov-íca), *stanov-b 'tak, ki je v zvezi s tem, kar stoji' (> posamostaljeno rus. становоу zgod. 'okrajni policijski komisar').

Po oblikovni analogiji, natančneje morfološki reanalizi tipa *medb, rod. ed. *medu : *medovb, se je morfem *-ov-b osamosvojil kot besedotvorni morfem, in sicer kot izsamostalniška pridevniška pripona, ter se začel širiti tudi na samostalnike o-jevske sklanjatve moškega spola. Zgodaj dokumentirani slovanski pridevniki na *-ov-b, izpeljani iz samostalnikov o-jevske sklanjatve moškega spola, so npr.: *dqb-ovb 'tak, ki je v zvezi z drevsom' (> csl. dqbovb 'drevesen', sln. dqbov (Plet.)), *grozd-ovb 'tak, ki je v zvezi z grozdom' (> csl. grozdovb 'grozden'), *rak-ovb 'tak, ki je v zvezi z rakom' (> csl. rakovb 'rakov', sln. rákov), *šip-ovb 'tak, ki je v zvezi s trnom, bodico' (> csl. šipovb 'šipkov'), *trn-ovb 'tak, ki je v zvezi s trnom' (> stcsl. trbnovb 'trnov', sln. trnov).

Osamosvojena pripona *-ov-b/*-ev-b se je torej prvotno pojavljala tako pri samostalnikih, ki so pomenili neživo (npr. *med-ovb, *jil-ovb, *dqb-ovb), kot pri samostalnikih, ki so pomenili živo (npr. *syn-ovb, *vol-ovb, *rak-ovb). V slovanskih jezikih je postala zelo produktivna predvsem pri tvorbi svojilnih pridevnikov iz samostalnikov, ki so pomenili živo, zato so bili pridevniki na *-ov-b/*-ev-b iz samostalnikov, ki so

⁶ Prehod indoevropskega glasovnega zaporedja *eu- v *ou- v položaju pred nesprednjimi samoglasniki v neposredno sledečem zlogu (npr. pie. *euos > psl. *ovb) je skupna prabaltska in praslovanska položajna glasovna sprememba (pie. *neuos 'nov, mlad' > het. nēuāš 'nov', stind. návās 'nov, svež, mlad', gr. *véφος > véos 'mlad, nov', lat. novus 'nov', stlit. navas 'nov', psl. *novb 'nov' > stcsl. novb 'nov').

pomenili neživo, ponekod dalje formalno izpeljani z drugimi pridevniškimi priponami, npr. *-bnb, *-bskb, *-enb, *-bjb, *-atb (t. i. strukturalna pripona)⁷ (npr. *dǫžžev-b → *dǫžžev-bnb > sln. *deževen* [dažěvən]).

2.2 Praslovanski pridevniki na *-b iz samostalnikov ū-jevske sklanjatve

Praindoevropski samostalniki z osnovo na *-uh₂- v praslovanščini izkazujejo starejšo samostalniško stranskosklonsko osnovo na *-bv- (psl. *bukbv-) in mlajšo samostalniško stranskosklonsko osnovo na *-ov- (psl. *bukov-). Obe samostalniški osnovi sta bili besedotvorni podstavi pridevniških izpeljank s pripono *-b, ki je bila enakozvočna s končnico: psl. *buky, tož. ed. *bukbv-b → *bukbv-b 'tak, ki je v zvezi z bukvijo' (sln. *búkv-ica* 'bukov žir') in *bukov-b 'tak, ki je v zvezi z bukvijo' (> csl. *bukovb* 'bukov', sln. *búkov*). Osnova na *-bv- je podedovana iz praindoevropsčine (npr. pie. tož. ed. *-uh₂-ŋ > *-u-ŋ > *-uy-ŋ > psl. *-bv-b), osnova na *-ov- pa je na podlagi prve po analogiji nastala v praslovanščini.⁸ Nastanek samostalniške osnove tipa *bukov- in posledično pridevnikov tipa *bukov-b ni enoumno pojasnjen. Razlaga, po kateri naj bi pridevniki tipa *bukovb (kot tudi pozneje dokumentirani pridevniki tipa *lipovb 'tak, ki je v zvezi z lipo') nastali po analogiji na pridevnike tipa *medovb, *jilovb, *dǫbovb,⁹ ima šibko točko v dejstvu, da pridevniki tipa *bukovb niso izpeljani iz postave tipa *bukbv-, saj bi se v tem primeru pridevnik glasil **bukbv-ovb. V razlagi, po kateri naj bi poznopraslovanska samostalniška stranskosklonska osnova tipa *bukov- nastala po medvzorčni oblikovni analogiji na sklanjatveni vzorec tipa psl. *kamy, tož. ed. *kamenb 'kamen', pri čemer naj bi bilo do oblikovnega stika prišlo v imenovalniku ednine (psl. *kamy = *buky) in naj bi na osnovi e-jevskih polnostopenjskih oblik vplivajočega sklanjatvenega vzorca (npr. psl. tož. ed. *ka-menb) nastale nove »polnostopenjske« analoške oblike vplivanega sklanjatvenega vzorca (npr. psl. tož. ed. *buk-bv-b ≥ *buk-ov-b),¹⁰ pa je za pozno praslovanščino težko razložiti prehod glasovnega zaporedja *-eu- v *-ou- v položaju pred nesprejimi samoglasniki v neposredno sledečem zlogu.¹¹

Kakorkoli že, dejstvo je, da je na osnovi slovanskega jezikovnega gradiva za pozno praslovanščino ob samostalniški osnovi tipa *bukbv- možno rekonstruirati tudi samostalniško osnovo tipa *bukov- ter iz slednje izpeljane pridevnike s pripono *-b tipa *bukov-b (> csl. *bukovb* 'bukov', sln. *búkov*), *berskov-b 'tak, ki je v zvezi z breskvijo' (> sln. *brěskov*), *smokov-b 'tak, ki je v zvezi s smokvo, figo' (> sln. *smókov* (Plet.), mlajše *smókovv*). Pri pridevnikih tipa sln. *bukov-*, *breskov-*, *smokov-*, *cerkov-* gre torej

⁷ Sławski 1974, 1976, 1979: passim.

⁸ V stari cerkveni slovanščini je nedvomno dokumentirana stranskosklonska osnova in hkrati besedotvorna podstava *smokov-*, pri čemer -o- v -ov- ni nastal po vokalizaciji iz -b- (*smokovnicejŕ* v Zografskem evangeliju, *smokov(ijŕ)* v Savovi knjigi, *smokovnica* v Ostromirovem evangeliju) (Rozwadowski 1914–1915: 14–17).

⁹ Vondrák 1924: 524.

¹⁰ Furlan 2010: 209–210.

¹¹ Če je domneva o analoški naslonitvi sklanjatvenega vzorca tipa *buky na sklanjatveni vzorec tipa *kamy pravilna, je do analogije moralo priti še v času, ko je bila glasovna sprememba *-eu- > *-ou- še tvorna in ko sta izglasji imenovalnika ednine v obeh sklanjatveni vzorcih že glasovno sovpadli (pie. *-uh₂ > *-ū > psl. *-y pri *buky : pie. *-ons > *-ōn + *-s > psl. *-y pri *kamy).

za podedovane drugotne samostalniške osnove, vzporedne prvotnim tipa sln. *bukv-*, *breskv-*, *smokv-*, *cerkv-*.

3 Pomeni slovenskih pridevnikov tipov *bukov* in *lipov/češnjev*

Zelo abstraktni, širši besedotvorni slovnični pomen *tak, ki je v zvezi z *x'* praslovanskih pridevnikov na *-*ov-ъ*/*-*ev-ъ* je bil glede na slovarski pomen podstavnega samostalnika (moškega ali ženskega spola) v pridevniku v vlogi določila in samostalnika v vlogi jedra, lahko razumljen bolj konkretno, ožje, in sicer kot npr. pripadnostni, svojilni, snovni. Z vidika slovarskega in (so)besedilnega pomena je torej pri enem in istem pridevniku možno razlikovati vsaj naslednje najpogostejše tipe pomenov (*x* = podstavni samostalnik v pridevniku v vlogi določila; *y* = samostalnik v vlogi jedra):¹²

- 1) pripadnostni pomen 'tak, ki pripada *x'* (tj. '*x* ima *y*') (pripadnostni pridevnik): sln. *bukov* 'tak, ki pripada bukvi' v *bukovo listje*, tj. 'bukovo listje pripada bukvi' ('bukev_x ima listje_y');
- 2) svojilni pomen 'tak, ki ima *x'* (tj. '*y* ima *x*') (svojilni pridevnik): sln. *bukov* 'tak, ki ima bukev' v *bukov gozd*, tj. 'bukov gozd ima bukev' ('gozd, ima bukev_x');
- 3) snovni pomen 'tak, ki je iz *x'* (snovni pridevnik) (sln. *bukov* 'tak, ki je iz bukke' v *bukova drva*, tj. 'bukova drva so iz bukke');
- 4) lastnostni pomen (predvsem s pomenskim prenosom po metafori v smislu podobnosti) (lastnostni pridevnik): sln. *breskov* 'tak, ki je podoben breskvi' v *breskova polt*, tj. 'breskova polt je podobna breskvi'.

V slovenščini so na osnovi maloštevilnih pridevnikov tipa *bukov* k samostalnikom ženskega spola na *-ev* s pomenom neživo in nepojmovno, ki so lahko imeli različne vrste

¹² Predstavljena pomenska tipologija pridevnikov, predvsem razlikovanje med »pripadnostnimi« in »svojilnimi« pridevniki, se opira na oblikovno-pomensko klasifikacijo pridevnikov v indoevropskem primerjalnem jezikoslovju z izdelano jezikoslovno terminologijo (pripadnostni pridevnik, nem. Zugehörigkeitsadjektiv, ang. adjective of appurtenance, genitival adjective; svojilni pridevnik, nem. Possessivadjektiv, ang. possessive adjective; snovni pridevnik, nem. Stoffadjektiv, ang. material adjective). Razlikovanje med pripadnostnimi in svojilnimi pridevniki je utemeljeno tudi oblikovno (in torej ne samo pomensko), in sicer na prisotnosti oz. odsotnosti vždihija v korenu (prim. opombo 4). Nekateri avtorji dosledno razlikujejo med pripadnostnimi (lat. *pater* 'oče' → *patrius* *tak, ki pripada očetu' ≥ 'očetovski') in svojilnimi pridevniki (lat. *barba* 'brada' → *barbānus* *tak, ki ima brado' ≥ 'bradat') (Lühr 2008: 110–136), v slovenskem indoevropskičnem jezikoslovju npr. Repanšek 2016: 75 et passim, drugi pa poznajo samo pripadnostne (npr. Meier-Brügger 2010: 420). Po tej tipologiji so slovenski (in širše slovanski) pridevniki na *-ov/-ev*, izpeljani iz samostalnikov moškega spola s pomenom živo (in človeško), ki se navadno definirajo kot »svojilni«, dejansko pripadnostni (sln. *sinova hiša* 'sinova hiša pripada sinu', tj. 'sin_x ima hišo_y'; *sinova roka* 'sinova roka pripada sinu', tj. 'sin_x ima roko_y'). Tovrstni pridevniki za razliko od samostalniških besednih zvez z rodilniškim samostalniškim prilaskom ne razlikujejo med pomenoma »svojina« (hrv. posvojni genitiv) in »del celote« (hrv. genitiv cjeline) (npr. Barić idr. 1997: 557–559), npr. sln. *hiša brata* (hiša in brat sta ločeni entiteti) : *roka brata* (brat je celota in roka je njen del). V slovenskem slovenističnem jezikoslovju se pojavlja drugačna pomenska delitev pridevnikov, terminološke ustreznice pridevnikov s pripono *-ov/-ev* pa so naslednje: 1) pripadnostni pomen = lastninskosvojilni (*sinova hiša* 'sin ima hišo'), sestavinskosvojilni (*sinova roka* 'roka je del sina', *bukovo listje* 'listje je del bukke'), razmernosvojilni (*očetov brat* 'brat je od očeta'), nepravi svojilni (*očetovo delo*); 2) svojilni = sestavni (*bukov gozd* 'gozd, sestavljen iz bukev'); 3) snovni = snovni (*bukova drva* 'drva, narejena iz bukke') (Vidovič Muha 2000: 312–321).

konkretiziranih pomenov (pripadnostni: *bukov les*, *bukov žir*, *bukovo listje* – *breskov cvet*, *breskova koščica*; svojilni: *bukov gozd*; snovni: *bukova drva*, *bukovo pohištvo*, *bukov parket* – *breskov kompot*, *breskov liker*), zelo verjetno tudi pod vplivom pridevnikov na *-ov/-ev*, izpeljanih iz samostalnikov *o*-jevske sklanjatve moškega in srednjega spola s pomenom neživo in nepojmovno (npr. *gaber* → *gabrov*, *ananas* → *ananasov*, *kostanj* → *kostanjev*, *ječmen* → *ječmenov*, *kruh* → *kruhov*, *železo* → *železov*) zaradi pomenskega stika po analogiji začeli nastajati pridevniki na *-ov/-ev* iz samostalnikov *ā*-jevske sklanjatve ženskega spola.

S stališča slovarskega pomena je med podstavnimi samostalniki možno razločevati med naslednjimi pomeni:

- 1) (gozdno) drevo ali grm: *búkev* → *búkov*; *akácija* → *akácijev*, *alôja* → *alôjev*, *bâlza* → *bâlzov*, *bêka* → *bêkov*, *bréza* → *brézov*, *cêdra* → *cêdrov*, *ciprêsa* → *ciprêsov*, *hôja* 'jelka' → *hójev*, *hôjka* nar. 'jelka' → *hôjkov*, *jâgned -i ž* in *jâgned -a m* → *jâgnedov*, *jêla* star. 'jelka' → *jêlov/jelôv/jelôv* in *jêlka* → *jêlkov*, *jêlša* → *jêlšev*, *lêska* → *lêskov*, *lêšča* (Plet.) 'leska' → *lêščev* nar., *lîpa* → *lîpov*, *mîrta* → *mîrtov*, *pâlma* → *pâlmov*, *pînija* → *pînijev*, *prâprot -i ž* in *prâprot -a m* → *prâprotov*, *rakita* → *rakítov*, *robinija* → *robinijev*, *smrêka* → *smrêkov*, *špâjka* → *špâjkov*, *tîsa* → *tîsov*, *trepelika* → *trepelikov*, *trstîka* → *trstíkov*, *vîrba* → *vîrbov*, *zelenîka* → *zeleníkov*), druge rastline (*hijacînta* → *hijacîntov*;
- 2) (sadno) drevo in njegov sadež: *brêskve* → *brêskov*, *smôkva* → *smôkov* (Plet.), mlajše *smôkvov*; *citrôna* → *citrônov*, *čêšnja* → *čêšnjev*, *čêšplja* → *čêšpljev*, *figa* → *fígov*, *hruša → *hrúšev*, *hrúška* → *hrúškov*, *kûtina* → *kûtinov*, *limôna* → *limônov*, *mûrva* → *mûrvov*, *óljka* → *óljkov*, *orânža* 'pomaranča' → *orânžev*, *slîva* → *slífov*, *vîšnja* → *vîšnjev*; redkeje samo sadno drevo (*jâblana* → *jâblanov* ob sadežu *jâbolko*) ali samo sadež (*banâna* → *banânov* ob drevesu *banânov*ec);
- 3) grmičasta rastlina in njene jagode: *borovnica* → *borovničev*, *jâgoda* → *jâgodov*, *jerebika* → *jerebikov*, *kosmûlja* → *kosmûljev*, *malina* → *malínov*, *robida* → *robídov*;
- 4) druge užitne rastline: *âjda* → *âjdov*, *ârnika* → *ârníkov*, *čebûla* → *čebûlov*, *gôba* → *gôbov*, *kûmîna* → *kûmínov*, *mêta* → *mêtov* zastar., *rabárbara* → *rabárbarov*, *sîvka* → *sîvkov*;
- 5) snovni samostalniki: *drobtîna* → *drobtínov*, *krêma* → *krêmov* in *krêmen*, *rozîna* → *rozínov*, *smêtana* → *smêtanov*, *vaníl(i)ja* → *vaníl(i)jev*; *jûta* → *jútov*, *kâfra* → *kâfrov*, *plûta* → *plútov*; *benzôa* → *benzôjev*, *mîra* → *mírov*; *sîga* → *sígov*.

Pridevniki s pripono *-ov/-ev* iz samostalnikov ženskega spola so v slovenščini po eni strani oblikovno in pomensko stabilni, na kar kaže nastajanje pridevnikov iz novejših prevzetih podstav (npr. *balzov*), po drugi strani pa prihaja do reinterpretacije pripone *-ov/-ev* kot pripone »svojilnih« pridevnikov iz samostalnikov moškega spola, zaradi česar hiperkorektno nastajajo pridevniki s pripono *-in*, značilno za »svojilne« pridevnike iz samostalnikov ženskega spola (npr. *banânin*, *citrônin*, *mêtin*, *sîvkin*).

4 Sklep

Praslovanski pridevniki tipa **bukov-ъ* so imeli pripono **-ъ* in so bili prvotno tvorjeni iz drugotne samostalniške stranskosklonske osnove in hkrati besedotvorne podstave na **-ov-* samostalnikov indoevropske *ū*-jevske sklanjatve ženskega spola in so imeli prvotni besedotvorni pomen, ki ga je zelo abstraktno možno pomensko opisati kot **'tak, ki je v zvezi z x'* (pri čemer je x podstavni samostalniik) (psl. **buky*, rod. ed. **bukъve* 'bukev', drugotna samostalniška osnova **bukov-* → **bukov-ъ* 'tak, ki je v zvezi z bukvi'). Glede na slovarski pomen samostalnikov v jedru zložene samostalniške besedne zveze, ki jih ti pridevniki pomensko določajo, imajo pridevniki na *-ov* naslednje pomen: 1) pripadnostni pomen 'tak, ki pripada x' (sln. *bukov* 'tak, ki pripada bukvi' v *bukovo listje*); 2) svojilni pomen 'tak, ki ima x' (sln. *bukov* 'tak, ki ima bukev' v *bukov gozd*); 3) snovni pomen 'tak, ki je iz x' (sln. *bukov* 'tak, ki je iz bukve' v *bukova drva*); 4) lastnostni pomen (sln. *breskova polt*, pri čemer ima *bukov* preneseni pomen po metafori 'tak, ki je podoben breskvi').

V slovenščini dokumentirani prvotni pridevniki s pripono *-ov/-ev* k samostalnikom ženskega spola na *-ev* [əu], ki so pomenili neživo in nepojmovno, so bili glede na svoj slovarski pomen lahko razumljeni tudi kot snovni (sln. *bukov*, *breskov*, *smokov* star.). Na osnovi teh sicer maloštevilnih pridevnikov in zelo verjetno tudi pod vplivom pridevnikov na *-ov/-ev* k samostalnikom *u*-jevske (in pozneje tudi *o*-jevske) sklanjatve moškega spola s podobnim slovarskim pomenom (npr. *ilov* star., *dobov*, *trnov*) so v zgodovini slovenščine zaradi pomenskega stika po analogiji začeli nastajati pridevniki na *-ov/-ev* iz samostalnikov *o*-jevske sklanjatve moškega in srednjega spola (npr. *gaber* → *gabrov*, *ananas* → *anasov*, *kostanj* → *kostanjev*, *ječmen* → *ječmenov*, *kruh* → *kruhov*, *železo* → *železov*) ter *ā*-jevske sklanjatve ženskega spola (npr. *lipa* → *lipov*, *češnja* → *češnjev*, *borovnica* → *borovničev*, *ajda* → *ajdov*, *smetana* → *smetanov*), ki pa so omejeni na pomensko polje rastline in njihovi deli ter na snovne samostalnike.

VIRI IN LITERATURA

- Anton BAJEC, 1950, 1952, 1952, 1959: *Besedotvorje slovenskega jezika: I. Izpeljava samostalnikov, II. Izpeljava slovenskih pridevnikov, III. Zloženske, IV. Predlogi in predpone*. Ljubljana: SAZU, Razred za filološke in literarne vede, DZS.
- BARIĆ idr. 1997 = Eugenija BARIĆ, Mijo LONČARIĆ, Dragica MALIĆ, Slavko PAVEŠIĆ, Mirko PETI, Vesna ZEČEVIĆ, Marija ZNIKA, ²1997: *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- France BEZLAJ, 1976, 1982, 1995, 2005, 2007: *Etimološki slovar slovenskega jezika I–V*. Avtorja III. in IV. zvezka M. Snoj, M. Furlan, V. zvezek (indeksi) pripravila M. Snoj, S. Klemenčič. Ljubljana: SAZU, ISJFR ZRC SAZU.
- Karl BRUGMANN, ²1906: *Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen. II. Lehre von den Wortformen und ihrem Gebrauch. 1. Allgemeines. Zusammensetzung (Komposita). Nominalstämme*. Strassburg: Karl J. Trübner.

- Georges DARMS, 1978: *Schwäher und Schwager, Hahn und Huhn. Die Vrdhhi-Ableitung im Germanischen*. Münchener Studien zur Sprachwissenschaft, Neue Folge, Beiheft, Band 9. München: Kitzinger.
- Metka FURLAN, 2010: Porabskoslovensko *óvca* 'osa'. Praslovanska sinonima **(v)osva* : **(v)osa* v slovenščini. *Slavia Centralis* 3/1. 205–13.
- Metka FURLAN, 2013: Miklošičev adjektivizirajoči “suffix ъ”: da ali ne. *Miklosichiana Bicentennialia: Зборник у част двестоте годишњице рођења Франца Миклошича*. Ur. J. Грковић-Мејдор, А. Лома. Београд: Српска академија наука и уметности. 247–63.
- Rosemarie LÜHR (ur.), 2008: *Nominale Wortbildung des Indogermanischen in Grundzügen: Die Wortbildungsmuster ausgewählter indogermanischer Einzelsprachen in Grundzügen. Band 1: Latein, Altgriechisch. Bearbeitet von Irene Balles. Band 2: Hethitisch, Altindisch, Altarmenisch. Bearbeitet von Joachim Matzinger*. Hamburg: Verlag Dr. Kovač.
- Marek MAJER, 2018: Slavic **ljuby* 'love' < **lewb^h-ōs* and the heterogeneity of the **-y*, **-ъve* in inflectional class. 4. *Indogermanistisches Forschungskolloquium*. Universität Zürich, 5.–6. April 2018. Izroček. 8.
- Michael MEIER-BRÜGGER, 2010: *Indogermanische Sprachwissenschaft*. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- Franz MIKLOSICH, 1872: *Die slavischen Ortsnamen aus Appellativen*. Wien.
- Franz MIKLOSICH, 1862–1865: *Lexicon Palaeoslovenisco-Graeco-Latinum*. Wien: Verlagsbuchhandlung Wilhelm Braumüller.
- Franz MIKLOSICH, 1875: *Stammbildungslehre der slavischen Sprachen*. Wien: Wilhelm Braumüller.
- NIL = Dagmar S. WODTKO, Britta IRSLINGER, Carolin SCHNEIDER, 2008: *Nomina im Indogermanischen Lexikon*. Hidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.
- Plet. = Maks PLETERŠNIK, 1894–1895 (2006): *Slovensko-nemški slovar I–II*. Ur. M. Furlan. Ljubljana: SAZU, ISJFR ZRC SAZU.
- Luka REPANŠEK, 2016: *Keltska dediščina v toponimiji jugovzhodnega alpskega prostora*. Ljubljana: Založba ZRC (Linguistica et philologica, 33).
- Jan ROZWADOWSKI, 1914–1915: Przyczynki do historycznej fonetyki języków słowiańskich. *Rocznik slawistyczny* 7. 9–21.
- Marko SNOJ, 2009: *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*. Ljubljana: Modrijan.
- Marko SNOJ, 2016 (1997, 2003): *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Franciszek SŁAWSKI, 1974, 1976, 1979: Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego. *Słownik prasłowiański I–III*. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk: Zakład narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej akademii nauk. 1974: 34–141, 1976: 13–60, 1979: 11–19.
- SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika I–V*. Ur. A. Bajec idr. Ljubljana: SAZU, ISJFR ZRC SAZU, 1970–1991.
- SSKJ² = *Slovar slovenskega knjižnega jezika I–II*. Ljubljana: SAZU, ISJFR ZRC SAZU, 2014.
- Старославянский словарь (по рукописям X–XI веков)*, 1999 (1994). Москва: Издательство «Русский язык».

- SILVO TORČAR, 2007: Substrat, adstrat ali neprepoznana slovanska dediščina? Ig – Krim – Bača. *Науковий вісник Чернівецького університету. Слов'янська філологія. Збірник наукових праць*. Чернівці: Рима. 250–59.
- ADA VIDOVIČ-MUHA, 1988: *Slovensko skladijsko besedotvorje ob primerih zloženk*. Ljubljana: ZIFF.
- ADA VIDOVIČ-MUHA, 2000: *Slovensko leksikalno pomenoslovje: Govorica slovarja*. Ljubljana: ZIFF.
- ADA VIDOVIČ-MUHA, 2011: *Slovensko skladijsko besedotvorje*. Ljubljana: Znanstvena založba FF.
- WENZEL VONDRÁK, ²1924 (1906): *Vergleichende Slavische Grammatik: I. Lautlehre und Stammbildungslehre*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

SUMMARY

The Proto-Slavic adjectives of the type most plainly observable in *bukov* 'relating to beech' arose in an old inherited derivational process that formed relational adjectives ('relating to *x*', where *x* is the derivational base) with the help of the thematic suffix from the underlying Indo-European feminine *ū*-stems, so PS. **buky*, gen. sg. **bukъve* 'beech' with a secondary stem and, at the same time, a derivational base **bukov-* → **bukov-ъ* 'faginus'. In respect to the lexical meaning of the head in the nominal phrase in which such attributives typically appear, the *ov*-formations display the following set of meanings: 1) appurtenance, i.e. 'belonging to *x*, of *x*' (Sln. *bukovo listje* 'beech foliage'); 2) possession, i.e. 'having *x*' (Sln. *bukov gozd* 'beech forest'); 3) material, i.e. 'made of *x*' (Sln. *bukova drva* 'beech firewood'); 4) qualitative meaning due to a metaphor (Sln. *breskova polt* 'peach complexion').

The original adjectives with the suffix *-ov/-ev* that are documented in Slovenian are found to be intimately related to inanimate and concrete feminine nouns in *-ev* [əv]. On the basis of their lexical meaning, however, these could be interpreted as material adjectives (*bukov* 'made of beech', *breskov* 'made of peach', *smokov* arch. 'made of fig'). Under the influence of this originally small set of adjectives and aided by the inherited group of adjectives in *-ov/-ev* derived from *u*-stem (and later on also *o*-stem) masculines with a matching semantic range (e.g., *ilov* arch. 'related to clay', *dobov* 'related to oak', *trnov* 'related to thorn'), secondary adjectives began to be derived from thematic masculines and neuters with the suffix *-ov/-ev*: cf. *gaber* 'hornbeam' → *gabrov* 'relating to hornbeam', *ananas* 'pineapple' → *ananasov* 'relating to a pineapple', *kostanj* 'chestnut' → *kostanjev* 'relating to chestnut (tree)', *ječmen* 'barley' → *ječmenov* 'relating to barley', *kruh* 'bread' → *kruhov* 'relating to bread', *železo* 'iron' → *železov* 'relating to iron'. The process was then extended to feminine *ā*-stem nouns as well, obviously due to lexical analogy: cf. *lipa* 'linden' → *lipov* 'relating to linden', *češnja* 'cherry (tree)' → *češnjev* 'relating to (a) cherry (tree)', *borovnica* 'blueberry (shrub)' → *borovničev* 'relating to blueberry (shrub)', *ajda* 'buckwheat' → *ajdov* 'relating to buckwheat', *smetana* 'cream' → *smetanov* 'relating to cream, creamy').

